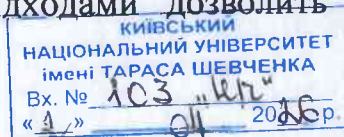

**Відгук
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора Клемпарського Миколи
Миколайовича на дисертаційну роботу Бондаря Віталія Петровича на
тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними
Силами України та волонтерськими організаціями», подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право».**

Актуальність теми дисертації. Ефективна відсіч та протистояння повномасштабній збройній агресії вимагає від держави не лише мобілізації військових ресурсів, а й ефективного залучення потенціалу громадянського суспільства. Волонтерські та благодійні організації стали невід'ємною частиною сучасної української реальності, проте, їх діяльність нерідко здійснюється в умовах недостатньої правової визначеності, колізій та суперечностей, що створюють загрози для стабільності та прозорості відносин між суб'єктами цивільно-військової взаємодії.

На жаль, чинне законодавство України не забезпечує належного балансу між правами та обов'язками військових формувань і волонтерських організацій, залишаючи низку прогалин у питаннях фінансування, координації та відповідальності. Це породжує ризики зловживань, ускладнює контроль за використанням ресурсів і знижує ефективність спільних дій. Водночас практика показує, що саме волонтерські ініціативи часто стають важливим джерелом технічної, технологічної та психологічної підтримки армії, а отже, потребують чіткої правової інтеграції у систему національної безпеки.

Досвід України є унікальним, адже він формується в умовах тривалого повномасштабного конфлікту, що відрізняється від класичних воєн XX століття. Це робить українську модель цивільно-військової взаємодії предметом особливого наукового інтересу, оскільки вона може стати основою для нових міжнародних стандартів у сфері співпраці армії та громадянського суспільства. Водночас гармонізація українського законодавства з європейськими та міжнародними підходами дозволить

підвищити ефективність оборонних процесів і зміцнити демократичні засади державного управління.

Таким чином, дослідження правових засад цивільно-військової взаємодії є актуальним не лише для вирішення внутрішніх проблем України, а й для формування новітніх концепцій правового регулювання у сфері безпеки, що відповідають викликам сучасних воєн та потребам демократичного суспільства.

Вказане свідчить про актуальність обраної В.П. Бондарем теми дослідження «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями».

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується коректним визначенням дисертантом об'єкта і предмета дослідження. *Об'єктом дослідження* є правові відносини, що виникають під час здійснення цивільно-військової взаємодії, а його *предметом* – правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

Цілком логічною та продуманою є структура дисертації, яка обумовлена метою, завданнями та предметом дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Все це дозволило автору досягти мети дисертаційного дослідження, яка полягала у тому, щоб на основі аналізу теоретико-методологічного та нормативно-правового підґрунтя цивільно-військової взаємодії Збройних Сил України та волонтерських організацій виявити суперечності та прогалини, які гальмують ефективне здійснення вказаної взаємодії, а також запропонувати низку заходів правового та організаційного характеру для її оптимізації.

У роботі було плідно використано низку загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних методів. Використання діалектичного

методу дозволило дисертанту розглянути досліджувані явища та процеси в їх взаємозв'язку та стало основою для застосування інших методів наукового пізнання (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2). Методи аналізу та синтезу застосовувалися для визначення структурних складових цивільно-військової взаємодії, її властивостей, принципів, особливостей правового статусу її суб'єктів (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1). Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію у часі проблем, які супроводжували цивільно-військову взаємодію між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями (підрозділ 3.2). Формально-юридичний та юридико-догматичний методи дозволили розглянути зміст та структуру правового забезпечення досліджуваного виду взаємодії, виокремити прогалини та суперечності у змісті та співвідношенні правових норм (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.3). Компаративний метод дав змогу дослідити особливості правового регулювання цивільно-військової взаємодії відповідно до програмних документів НАТО та його країн-членів, а також простежити зміну концепції цивільно-військового співробітництва у роботах західних вчених (підрозділи 1.1, 2.3, 3.1). Методи документального аналізу та аналізу судової практики застосовувалися під час характеристики принципів, напрямів та правових засобів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3). Прогностичний метод та метод моделювання застосовувалися під час розробки заходів удосконалення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями та формулюванні пропозицій щодо удосконалення законодавства у досліджуваній сфері (підрозділ 3.3). У роботі також застосовано інші методи наукового пізнання у відповідності до специфіки завдань, що при цьому вирішувалися, що дозволило досягти належної глибини наукового аналізу, а також високого рівня обґрунтованості та достовірності висновків та пропозицій дисертанта.

Текст дисертаційного дослідження викладено логічно, послідовно та у науково виваженій формі. Структура роботи є внутрішньо узгодженою:

окремі розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою, а виклад матеріалу здійснюється від загальнотеоретичних положень до конкретних висновків і пропозицій. Використана автором юридична термінологія є коректною та відповідає сучасним вимогам наукового стилю викладу у галузі права.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених Міністерством освіти і науки України вимог до підготовки та подання дисертаційних досліджень. Структурні елементи роботи, науковий апарат, система посилань, оформлення списку використаних джерел та інші складові відповідають чинним нормативним стандартам.

Автором підготовлено наукову працю, результати якої характеризуються належним рівнем достовірності та аргументованості. Основні положення, висновки та пропозиції дисертації ґрунтуються на всебічному аналізі нормативно-правових актів, наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також на використанні емпіричних матеріалів. Нормативна, теоретико-методологічна, джерельна та емпірична база дослідження підібрана з урахуванням предмета, мети та завдань дисертаційної роботи і використана комплексно, що забезпечило достатню наукову обґрунтованість отриманих результатів та дозволило досягти поставленої у дисертації мети.

Наукова новизна отриманих В.П. Бондарем результатів полягала в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, в якому на підставі аналізу національного законодавства, нормативно-правових актів Північноатлантичного Альянсу та зарубіжних держав, а також теоретико-методологічних джерел охарактеризовано правове забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями та надано пропозиції щодо його вдосконалення. Автором уперше на підставі аналізу концептуальних відходів до сутності цивільно-військової взаємодії запропоновано їх класифікацію, яка включає атрибутивний, процесуальний, синергетичний, реляціоністський, детермінаційний, комунікаційний та військово-правовий

підходи; а також охарактеризовано правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як формалізовану у законодавстві і гарантовану державою сукупність правових явищ (правових інструментів і дій, пов'язаних з їх застосуванням), спрямованих на досягнення правовими способами зростання боєздатності і зменшення втрат військових формувань та зміцнення захисту цивільного населення від наслідків терористичних атак держави-агресора, та визначено їх ознаки.

Досить цікавою є характеристика взаємодії між цивільним та військовим компонентами на загальнодержавному, територіальному та локальному рівнях; заслуговує на схвальну оцінку авторська дефініція цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як універсальної, стратегічно орієнтованої, інтерактивної системи зв'язків і відносин між Збройними Силами України та інститутами громадянського суспільства, яка постає як безперервний процес взаємного впливу та об'єднання ресурсів (людських, матеріальних, фінансових, наукових, виробничих та ін.) для досягнення спільного результату, що є атрибутивною ознакою життєздатності демократичної системи в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

Цілком обґрунтованою постає теза автора, відповідно до якої правовий статус Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії має велику кількість суперечностей та прогалин. Дисертантом надано детальну характеристику таких суперечностей та прогалин.

Слід також позитивно відзначити зроблену автором дисертації класифікацію проблем, притаманних сучасному етапу взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, розуміння основних напрямів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України і волонтерськими організаціями, до яких віднесено інформаційно-аналітичний, підтримуючий антикризовий та формуючий, і надано

характеристику видів діяльності, які охоплюються вказаними напрямками, та інші положення дисертаційної роботи, які свідчать про високий рівень її наукової новизни.

Практичне значення одержаних результатів обумовлено тісним зв'язком теоретичних положень роботи з практичною діяльністю у сфері цивільно-військової взаємодії. Матеріали дисертації можуть бути використані та вже використовуються у: науково-дослідній сфері – для подальшої розробки питань цивільно-військової взаємодії у секторі безпеки і оборони України; освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників та та проведенні навчальних занять з дисциплін: «Військове право», «Право національної безпеки», «Цивільно-військове співробітництво» (акт впровадження від 20 серпня 2025 року); правотворчій діяльності – для удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії, правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій; правозастосовній діяльності – у процесі організації та здійснення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, та волонтерськими організаціями (довідка про впровадження від 25 серпня 2025 року).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Висновки та пропозиції, що містяться у дослідженні, відображені у 10 наукових працях, серед яких три статті у фахових наукових виданнях України та сім тез доповідей за результатами проведення науково-практичних конференцій та круглих столів. Це свідчить про належний рівень оприлюднення результатів роботи В.П. Бондаря.

Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Дисертаційна робота має високий рівень академічної доброчесності, при її написанні додержані норми авторського права, всі цитування мають належні посилання на джерела. Положення дисертації належним чином обґрунтовані. Вказане дозволяє зробити висновок про відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень дисертації.

Однак, дана дисертація, як і будь-яка наукова, творча робота, складаючи цілком позитивне враження, містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для розвитку у майбутньому наукових досліджень, присвячених проблематиці цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями чи дискусії під час публічного захисту:

1. У роботі дисертант приділяє багато уваги колізії між законами України «Про волонтерську діяльність» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (с.3, 85, 86, 96 та ін.), але при цьому не дає відповіді на питання: чи повинна держава взагалі розмежовувати волонтерську та благодійну діяльність у сфері оборони, або було б доцільніше створити єдиний правовий режим.

2. У дисертації порушується питання про доцільність встановлення заборони використання волонтерської діяльності у політичних цілях (с.96, 192), однак ця проблема потребує більш ґрунтовного аналізу у контексті виборчого законодавства.

3. Досить цікавим є авторський підхід до зміни розуміння місії волонтерських організацій, що відбувалося у межах трьох етапів (с.52-56). Разом з тим, враховуючи сучасні проблеми, пов'язані із сприйняттям волонтерського руху в українському суспільстві, варто було б також дослідити четвертий етап, для якого характерним є зниження кількості стихійних учасників волонтерського руху і певна стабілізація діяльності суб'єктів, що здійснюють підтримку Збройних Сил України та інших військових формувань на систематичній основі.

4. Не зовсім вдалим є авторське визначення принципів цивільно-військової взаємодії, які автор розуміє як засадничі положення сумісної діяльності військових та цивільних, які мають своїм підґрунтям управлінську практику, досвід інституцій громадянського суспільства та військових формувань, пов'язані з наданням допомоги військовослужбовцям та

цивільному населенню в зоні відповідальності військових підрозділів. На нашу думку, тут має місце невиправдане звуження змісту цивільно-військової взаємодії (с.64). Автор вказує, що принципи пов'язані з «наданням допомоги військовослужбовцям та цивільному населенню», а це фактично звужує сферу цивільно-військової взаємодії лише до гуманітарної допомоги, тоді як вона включає значно ширше коло відносин (інформаційні, організаційні, комунікаційні, безпекові тощо).

5. Автору варто було уточнити і сформулювати у роботі свою позицію щодо можливості створення спеціальних координаційних органів або платформ для взаємодії між військовими структурами та волонтерським середовищем.

Разом з тим, висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер і радше слугують підґрунтям для подальших наукових пошуків здобувача в обраному напрямі, ніж чинять істотний вплив на зміну загального позитивного сприйняття представленого дослідження. Вони жодним чином не нівелюють актуальність, ґрунтовність і значущість теми, не зменшують наукової цінності роботи та не впливають на загальний висновок про її відповідність вимогам.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлене великою кількістю проаналізованих автором джерел, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях, а також використанням сучасних загальнонаукових і конкретно-наукових методів дослідження.

Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливе наукове завдання, яке полягало в тому, щоб виявити суперечності та прогалини, які гальмують ефективне здійснення вказаної взаємодії, а також на основі системного підходу запропонувати низку заходів правового та організаційного характеру для її

оптимізації. Робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною. Дисертаційне дослідження В.П. Бондаря відповідає спеціальності 081 – Право. Робота пройшла належну апробацію, порушень академічної доброчесності не виявлено. Отже, дисертація «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Бондар Віталій Петрович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії – за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Микола КЛЕМПАРСЬКИЙ

Підпис доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільно-правових дисциплін ДонДУВС Миколи Клемпарського засвідчую

Т.в.о. начальника ВДСД ДонДУВС

Вікторія МЕЛЬНИК

